

PADOISTA PUIKOILLE

Värjää ja neulo luonnonväreillä

Copyright: Tekijät, suunnittelijat ja kustantaja, 2020.

Kirjan mallit ja ohjeet on tarkoitettu yksityiseen käyttöön eikä niitä saa tekijänoikeuden nojalla käyttää kaupallisesti tai valmistaa myyntiin.

Tekijät: Kirsi Mantua-Kommonen, Anna Vasko

Neulemallien suunnittelijat:

Lee Esselström, Ditte Johanne Horndrup, Tarja Kankkunen, Niina Laitinen, Ásthildur Magnúsdóttir, Kirsi Mantua-Kommonen, Marita Porrassalmi, Maja Siska, Lene Tøsti, Päivi Vaarula ja Anna Vasko.

Ohjeiden suomennos: Kirsi Mantua-Kommonen

Kuvat: Mikaela Holmberg

Sisuksen graafinen suunnittelu: Helin Sepa

ISBN 978-952-7343-21-0

Painopaikka Jelgava Printing House, 2021

Sitruuna Kustannus Oy
www.sitruunakustannus.fi

PADOISTA PUIKOILLE

Värjää ja neulo luonnonväreillä

Kirsi Mantua-Kommonen

Anna Vasko

sitruuna kustannus

Sisältö

Lukijalle	7
1 Neulominen kestävän kehityksen sydämessä	9
Luonnonläheisempiä ratkaisuja neuloosiin.....	9
Kulttuurinen ja sosiaalinen kestävyys.....	10
2 Luonnonvärjäyksen uusi aika – hitaasti hyvä tulee	13
Luonnonvärjäysmenetelmiä.....	14
Paljonko värinlähdettä tarvitaan?	17
Mistä luonnonvärejä saadaan?	18
Klassiset kaunovärit	19
Parhaat pohjoismaiset värinlähteet	21
<i>Kirsi Mantua-Kommonen – väriä mailta ja manuilta</i>	23
Neuleohje 1 Lorusukat Lennä, lennä leppäkerttu	24
Briossiterä lorusukkiin.....	28
Neuleohje 2 Pilkut vilkkuu, bumeranginmuotoinen huivi mosaiikkineuleella.....	32
<i>Anna Vasko – tarinan sininen lanka</i>	37
Sinistä pohjoismaisilta pelloilta	39
Morsinkovärjäyksen historiaa	39
Perinteinen morsinkovärjäys	40
<i>Lee Esselström</i>	41
Neuleohje 3 Letitetty hiuspanta	42
Indigovärjäys 1–2–3-hedelmäsokerikyypillä käyttämällä	45
Neuleohje 4 Tyttöjen piiri -paita	48
<i>Päivi Vaarula</i>	53
Keittiöstä väripatoihin	55
Onnistu villan luonnonvärjäyksessä – muista kolme konstia	56
Purete auttaa väriä kiinnittymään kuituun	58
Juuri oikeanlaista kemiaa	60
...ja perustavaa fysiikkaa	62

Värjäyksen perusohjeet	65
Keittovärjäyksen perusohje	65
Kylmävärjäyksen perusohje	66
Purkkivärjäyksen perusohje	67
Mikrovärjäys luonnonväreillä	69
Väriliemen valmistus	71
Monivärilanka	72
Mikrokäsittely	72
<i>Ásthildur Magnúsdóttir</i>	73
Neuleohje 5 Paita Jadarista	74
3 Eläinkuidut ja kestävä tuotanto	79
Suomalaisia alkuperäisrotuja	81
Villaa Norjasta ja Islannista	81
Taulukko: Pieni kuitusanasto	82
<i>Marita Porrassalmi</i>	83
Neuleohje 6 Villapaita pienelle koiralle	84
Neuleohje 7 Salka Valka -paita	90
Neuleohje 8 Salka Valka -pipo	98
<i>Maja Siska</i>	101
Villalangan kehrääminen, rakenne ja paksuus	102
Villasukkafilosofiaa	106
Neuleohje 9 Villaiset sukat mosaiikkineuleella	108
Parsiminen ja hauskat näkyvät paikat	113
4 Muokkaa malli mieleiseksesi	114
Langan ja puikkojen valinta	117
Taulukko: Langan vahvuus- ja menekkimerkinnät	117
Neuleohje 10 Sopivat sormikkaat	118
Monenlaisia mallineuleita	125
Näin neulot briossia.....	125
Neuleohje 11 YinYang-huivi	130

Värien soinnuttelua	137
Luonnonvärit vai synteettiset värit?	137
Luonnonvärit syttyvät yhdistelmissä	138
Pääväri ja maustevärit	139
Neuleohje 12 Tammilehto-myssy	140
<i>Tarja Kankkunen</i>	143
Liukuvärivaikutelma	145
Rokokoo -pipo, -baskeripipo ja -lapaset	146
Neuleohje 13 Rokokoo-pipo	148
Neuleohje 14 Rokokoo-baskeripipo	152
Neuleohje 15 Rokokoo-lapaset	156
<i>Lene Tøsti</i>	159
Kontrastiset kirjoneuleet	161
Neuleohje 16 Kukkien kuningatar	162
<i>Niina Laitinen</i>	167
Moniväriset langat	169
Kahdella värillä uusi väri	169
Neuleohje 17 Lorusukat Maailmassa monta	170
Neuleohje 18 Lorusukat Tuoksussa tässä	176
Neuleohje 19 Pelkkää raitaa	182
<i>Ditte Johanne Horndrup</i>	189
Taulukko 1: Kaunovärit	191
Taulukko 2: Parhaat pohjoismaiset luonnonvärit	192
Taulukko 3: Keittiövärit hauskoihin kokeiluihin	195
Yhteystietoja	196
Väritietoutta	196
Kursseja ja värjäystapahtumia	196
Lähteitä	197
Kiitos!	198
Hakemisto	199

Lukijalle

Tämän kirjan alulle panevana tekijänä oli halu koota yksiin kansiin luotettavaa tietoutta pohjoismaisista villalaaduista, niille sopivia ekologisia ja toimiviksi todettuja luonnonvärjäys-ohjeita, sekä ennen kaikkea inspiroivia neulemalleja. Mukaan kutsumamme pohjoismaiset suunnittelijat **Lee Esselström, Ditte Johanne Horndrup, Tarja Kankkunen, Niina Laitinen, Ásthildur Magnúsdóttir, Marita Porrassalmi, Maja Siska, Lene Tøsti** ja **Päivi Vaarula** ovat kanssamme suunnitelleet neuleohjeita erityisesti luonnonväreillä värjäytyille langoille tätä kirjaa varten.

Toteutimme *Padoista puikoille* -kirjan erikoisena vuonna 2020, kun koronakevät sekoitti jokaisen suunnitelmat ja eristi meidät omiin koteihimme. Luonnonvärjätyt langat, niille suunnitellut neuleohjeet ja eri puolilla Pohjoismaita puikoille kasvaneet testineuleet kutoivat kuitenkin oman ilahduttavan ja lämminhenkisen, vaikka näkymättömän verkkonsa yhdentoista suunnittelijan ja parinkymmenen testineulojan välille.

Ohjeet ja valokuvat kulkivat nettiä pitkin, langat ja valmiit neuleet postitse, juuttuen välillä tulliin, välillä ties minne postipaikkojen välimaastoon. Malleiksi saimme läheisiämme **Mikaela Holmbergin** kameran eteen ikaikaisille rantakallioille, joille loimme vuodenajattoman tunnelman. Studioissa asettelimme kameran herkuteltavaksi kuituja, lankoja, mallineuleita, luonnonväriaineita ja värjäysprosessin vaiheita.

Tule mukaan viemään kanssamme hyvää asiaa eteenpäin. Löydät meidät sosiaalisen median kanavilta. Tervetuloa tekemään taikoja luonnonvärjätyillä langoilla!

Karjalohjalla ja Inkoossa elokuussa 2020,

Kirsi Mantua-Kommonen

Anna Vasko

#padoistapuikoille
#frompotstoneedles

Neuloosi on monen aktiiviharrastajan käyttämä "diagnoosi" omasta tilastaan; neulomistartunnan saanut on neulootikko. Oireisiin kuuluu pakonomainen tarve neuloa, yleensä useampi, eri puolilla kotia sijaitseva keskeneräinen neuletyö, sekä lankoja pursuavat kaapit, laatikostot, korit tai nyssykät. Lankaostoksia saatetaan myös piilotella mahdollisilta kodin muilta asukkailta.

Neulominen kestävän kehityksen sydämessä

Luonnonläheisempiä ratkaisuja neuloosiin

Kirsi Mantua-Kommonen

Luonnonvärijäys antaa uuden ulottuvuuden neuleharrastukseen. Se on noussut tutkimustyön kohteeksi Suomessakin, ja maailmalla on tehty teollisen mittakaavan tutkimusta pidempään. Värijäysteollisuus on yksi maailman pahimmista vesistöjen saastuttajista, eivätkä synteettiset, petrokemian tuottamat väriaineet aina ole vaatteen kantajallekaan vaarattomia. Meidän käsityöläisten ja harrastajien käytettävissä olevia pohjoismaisia luonnonvärien lähteitä on onneksi paljon: monet luonnon- ja puutarhakasvit tai niiden osat – kukinnot, lehdet tai juuret – eräiden puiden kuoret tai kävyt, rakkolevät ja muutamat sienet, käävät ja jäkälät.

Klassisista kaunoväreistä ainakin värimorsinko (ks. s. 39) on kokemassa renessanssin suomalaisena viljelykasvina. Se antaa kestävän, luonnollisen sinisen väriaineen, kun taas synteettisen indigon tuotannossa tarvitaan myrkyllisiä aineita, kuten formaldehydiä. Muualla maailmassa luonnonväriä tuotetaan myös hyönteisistä: Opuntiakaktuksella elävistä kilpikirvoista saadaan kokenillinpunaista väriainetta, jota tuodaan Suomeenkin harrastajien ja ammattilaisten käyttöön. Kenties historian kuuluisin väri ”Tyroksen purppura” on peräisin nilviäisistä, Hexaplex Trunculus -kotiloista, joita Tunisiassa Karthagon alueella kerätään nykyisin syötäväksi kalaverkoista, ja joiden vaippaontelon rauhasesta saadaan purppuraviolettia. Luonnonvärien tarinat antavat innostavia näkökulmia maailmanhistoriaan!

Luonnonvärijäyksessä pyrin yhä ekologisempiin prosesseihin: Käytän vähemmän vettä ja sähköä tai polttopuuta, vain juuri tarpeellisen määrän metallisuoloja ja muita apuaineita, ja jos mahdollista, luonnon puretteita. Valitsen sellaisia lähellä kasvavia värinlähteitä, joiden värijäysteho on mahdollisimman hyvä ja kestävä (esimerkiksi verihelttaseitikki ja pietaryrtti), joita on runsaasti tai jopa liikaa tarjolla (esimerkiksi lupiini ja järviruoko) ja jotka antavat useita värisävyjä (korpipaatsaman marjat ja kuoret). Mesiangervon tutkittu kyky taistella tulehduksia, bakteereja ja viruksia vastaan kiinnostaa minua – saisinko tämän ominaisuuden siirretyksi neuleeseen?

Kulttuurinen ja sosiaalinen kestävyys

Anna Vasko

Kestävä kehitys on paljon muutakin kuin ympäristöä vähemmän kuormittavat kulutustottumukset. Ympäristöministeriön määritelmän mukaan kestävä kehitys jaetaan ekologiseen, talouteen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen kestävyyteen:

”Kestävään kehitykseen vaikuttaa olennaisesti se, kuinka taloudellinen ja muu yhteiskunnan kehitys edistää maan asukkaiden hyvinvointia. Kansalaisten perushyvinvointi on yksi tärkeä edellytys ekologisen kestävyuden edistämiseksi ja sen yhteiskunnalliselle hyväksyttävyydelle.”

Haluamme jättää tuleville sukupolville maailman, jossa on hyvät elämisen edellytykset! Tuotannossa emme kuormita emmekä ylitä luonnon uusiutumiskykyä, ja lisäksi huomioimme taloudellisen kestävyuden. Sen sijaan, että tuotteita rahdetaan toiselta puolelta maapalloa, voimme me neulojat tehdä valintoja tukien paikallistaloutta, läpinäkyvää tuotantoa ja pieniä yrityksiä.

Sosiaalinen kestävyys on ensisijaisesti sitä, että työolosuhteet ovat kunnossa koko tuotantoketjussa. Halpa hinta on aina merkki siitä, että joku jossain ei saa työstään oikeaa korvausta.

Paitsi että hyvistä materiaaleista itse tehty vaate on rakas ja pitkäikäinen, liittyy neuleharrastukseen kaikkia yllä mainittujen kestävyystavoitteiden mukaisia arvoja. Itse kuvailen neulomista meditaatiokseni, se todistettavasti rauhoittaa ja virkistää aivotointia.

Annan isoäiti keritsee villaa kotitalalla Kainuussa, perinteet jatkuvat.

*Annan isoäiti
Kirsti Korhonen
suomenlammas-
katraansa kanssa
1930–40-lukujen
vaihteessa.*

Neuleharrastus kokoaa yhteen ryhmiä tekemisen ympärille, tapaamisiin sekä tapahtumiin. Erilaisissa sosiaalisen median ryhmissä, blogeissa ja sivustoilla neulojat jakavat tietoa ja kokemusta. Perinteet jatkuvat ja elävät. Tiedon, taidon ja perinteen ylläpitäminen, opettaminen ja uudistaminen on kulttuurista kestävyyttä ja tärkeä osa kestävyysajattelua.

Neulominen on ollut, ja voi tulevaisuudessakin olla tärkeä taito ja jopa elinehto pohjoisessa ilmastossa selviämiseen. Neuleet ovat kaikissa Pohjoismaissa tärkeä osa tekstiiliperinnettä, ja jopa identiteettiämmekin. Eri alueilla on tyypillisiä perinteisiä kuvioita, mutta Pohjoismaita yhdistää myös tunnistettava tyyli. Perinteittemme tunteminen ja ylläpitäminen on upeaa, ja perinteet uudistuvat ja elävät.

Olemme Suomessa ja muissakin Pohjoismaissa erityisasemassa, kun kädentaitoja vielä opetetaan koulussa ja arvostetaan oppiaineena. Monessa muussa maassa ne ovat saaneet väistyä teorian ja tietokoneiden tieltä. Kuitenkin *käsittäminen* tapahtuu kotoperäisen sanan mukaan käden ja kokemuksen kautta. Kun käsittelemme asian, opimme.

Neulominen edistää motoriikan kehittymistä, keskittymistä ja ongelmanratkaisutaitoa – laskutaidosta puhumattakaan. Ja tähän kun lisätään vielä luova ilo ja värien ja kuvioiden kanssa leikkitelemine, saa parempaa harrastusta hakea! Elinikäinen itsensä kehittäminen ei rajoitu neulontaharrastukseen. Tämänkin kirjan malleja kehitellessäni olen katsellut ja kuunnellut monen monta dokumenttia, podcastia ja äänikirjaa oppien paljon uutta ja mielenkiintoista.

Oma neulojan ja suunnittelijan urani on lähtöisin lukiosta, kun eräät viisaat lukuaineiden opettajat ymmärsivät antaa meidän neuloa tunneilla. Nyt aivotutkijat vahvistavat, että kuunteleminen ja keskittyminen ja sen myötä oppiminen paranee käsityötä tehdessä.

Luonnonvärjäyksen uusi aika – hitaasti hyvä tulee

Kirsi Mantua-Kommonen

Toivon, että luonnonvärjäyksen suosio niin Suomessa kuin maailmalakin kasvaa pikkuhiljaa sitä mukaa, kun tietoisuus värjäysteollisuuden osuudesta vesien saastuttamiseen ja hiilidioksidipäästöihin kasvaa, ja toisaalta, kun kädentaitojen ja hitaamman elämän arvostus tuovat luonnonvärejä jopa trendiennusteisiin.

Luonnonvärjäyksessä riittää aina uutta opittavaa, mutta kun ymmärtät perusteet, on sinun myöhemmin helppo oppia lisää ja tehdä omia kokeiluja.

Tässä kirjassa käymme läpi villalankojen luonnonvärjäyksen perusperiaatteet niin, että voit värjätä koti- tai mökkioloissa käyttämällä tekniikkana keittovärjäystä, kyyppivärjäystä (indigo- ja morsinkovärjäys), mikro-, kylmä- tai purkkivärjäystä. Kokeneemmille värjäreille on toivottavasti iloa kirjan lopun taulukoista, joihin olen vuosien varrella koonnut tietoa mm. puretteen, lämpötilan ja pH:n vaikutuksista tiettyjen väriaineiden käytössä.

Luonnonvärjäysmenetelmiä

Luonnonvärit käyttäytyvät kukin omalla tavallaan, ja siksi niille on kehitetty yhä soveltuvampia värjäysmenetelmiä. Myös värjäysmateriaali vaikuttaa, ja tässä kirjassa keskitymme villan värjäämiseen. Ennen varsinaisia värjäysohjeita kuvataan lyhyesti värjäysmenetelmien erot.

Keittovärjäys lienee vanhin lankojen luonnonvärjäyksen menetelmä. Siinä värinlähteestä – esimerkiksi kasvista tai sienestä – irrotetaan väriaineet väriliemeen liottamalla ja keittämällä ja kiinnitetään ne sitten esikäsiteltyyn lankaan kumentamalla. Keittovärjäyksessä kerralla värjättävän langan määrä riippuu käytettävissä olevan värjäyskattilan koosta. Suuressa padassa saat kerralla enemmän samaa värisävyä, eli *värjäyserää*, ja väri on melko tasainen. Jos haluat värjätä yksiväriset langat esimerkiksi neulepaitaan, on keittovärjäys hyvä menetelmä. Värjää samalla kertaa riittävä määrä lankaa, sillä täsmälleen saman värisävyn toistaminen uudessa värjäyserässä on käytännössä mahdotonta.

Kyypivärjäys on myös hyvin vanha värjäystekniikka, jota tarvitset, kun väriaine ei ole vesiliukoinen, kuten luonnonindigon ja värimorsingon sininen (s. 45 ja 40). Värjäyskyypin eli väkevän värjäysliemen valmistaminen pelkistämällä on oma prosessinsa, ja värjääminen tehdään kastamalla värjättävä villa värikyppiin lyhyeksi ajaksi kerrallaan. Lopullinen väri nähdään vasta, kun villa nostetaan liemestä ja ilman happi pääsee kosketuksiin värjätyn langan kanssa, jolloin lanka muuttuu vihreästä siniseksi silmiesi edessä. Tästä varmaankin juontaa noitapatojen maine...

Modernissa mikrovärjäyksessä voit toteuttaa keittovärjäyksen prosessin nopeammin, mutta pienemmässä mittakaavassa, koska mikroaaltouuniisi mahtuva astia asettaa rajoituksen langan määrälle. Mikrovärjäyksellä onnistuu myös kirjavien lankojen värjääminen, joten jos haluat värjätä itsellesi vaikkapa moniväriset sukkalangat, on mikrovärjäys hyvä vaihtoehto.

Kylmävärjäyksessäkin väriaineiden irrottaminen värinlähteestä edellyttää keittämistä, ja värjäyksen käynnistäminen yleensä kuumennusta, mutta itse värjäämisessä hyödynnetään pitkää, jopa viikkojen värjäysaikaa. Kylmävärjäyksessä on lisäksi useampia eri vaihtoehtoja ja tekniikoita, joita hyödyntämällä voidaan tehdä joko yksiväristä tai kirjavaa lankaa. Sisätiloissa onnistuu parhaiten *purkkivärjäys*, jota varten tarvitset ilmatiiviin lasipurkin kutakin värjäystä varten. Esimerkiksi *kontaktivärjäyksessä* värjättävä lanka on tiiviisti kosketuksissa värinlähteen, kuten värjäyssienten (esim. verihellettasetikki) tai kukkien (esim. voikukan tai lupiinin kukinnot) kanssa, jolloin väriä siirtyy suoraan värinlähteestä lankaan pikkuhiljaa.

